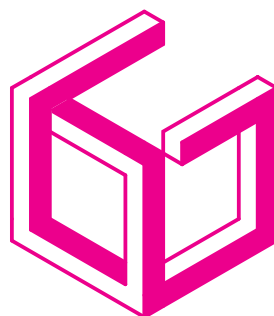


Универзитет Св. Кирил и Методиј
Архитектонски факултет Скопје
Шеесет години постоење
1949 - 2009

University Ss. Cyril and Methodius
Faculty of Architecture Skopje
60th anniversary celebration
1949 - 2009



РАЗГОВОРИ | conversations

Школите по архитектура во Европа се разликуваат меѓу себе по различни основи, во зависност од нивното историско, географско, културно и општествено минато. Токму оваа евидентна разноликост ја прави европската сцена на архитектонско образование исклучително жива и богата со стратегии за обезбедување на најсоодветните услови за образование на идните архитекти, во рамките на конкретните локални состојби.

Кои стратегии треба едно школо да ги примени за да ги одржи и подобри сопствените перформанси ако во последните две децении тоа искусило значајни промени во скоро секој сегмент кој го поддржува или влијае на неговото функционирање, па дури и на неговото постоење? Премногу е лесно да се ламентира над тешкотиите кои со себе ги донесе времето на транзицијата. Секој период е оптеретен со тешкотии, недостатоци и можности. Умењето да се управува со промената се огледува во способноста да се искористат можностите, да се намалат недостатоците, и да се надминат тешкотиите.

За една отворена школа не е премногу тешко да ја пронајде патеката по која таа треба да се развива за да одговори на идните барања на професијата и на општествените предизвици. Една многу воопштена листа би го вклучила јасното разбирање на минатото кое го наследуваме, знаењето за сегашноста која се обидуваме да ја протолкуваме и подобриме, и способноста да ја препознаеме и артикулираме иднината. Меѓутоа вистинското прашање е: кои се различните начини преку кои школата ќе ги обезбеди сите овие состојки на архитектонското образование, во услови на промена. Нашата школа за архитектура беше изложена на темелни промени, особено во измината деценија; таа престана да биде единствената школа за архитектура во земјата, нејзиниот правен статус се измени во рамките на реформата на Универзитетот, а финансиските услови постојано се менуваа (и како по правило не во корист на Факултетот), но и покрај тоа ние успеавме школата да биде уште поотворена и поповрзана со други академски средини од кога било порано. Ние веруваме дека само отворениот академски амбиент може да ги обезбеди вистинските услови за еден образовен процес кој поттикнува и поддржува, во кој сите студенти ќе имаат корист од соработката, натпреварувањето и споредбите кои таквата отвореност ги носи со себе.

Оние кои се подолго во образованието честопати го превидуваат фактот дека периодот на влошени општи услови на работење, што може да се набљудуваат како минлива фаза во развојот на школата, или како несреќен случај на траекторијата на школата, за студентите е всушност единствениот период кој го имаат на располагање за да стекнат знаења, и за да се уверат себеси дека професијата која ја одбрале ги заслужува напорите и посветеноста што тие ги вложуваат. Токму оваа состојба бара од секоја школа постојано и одново да открива начини за свои најдобри перформанси во дадените околности.

Еден дел од настаните што ја обележаа шеесеттата годишнина на нашата школа беше одраз токму на ваквото разбирање. Серијата предавања беа организирани со цел непосредно да ги изложи студентите на различните сегменти на архитектонската професија и нејзината денешна состојба. Се разбира има само пристрасни одбирања. Ние се одлучивме за еден доајен во полето на архитектурата и особено во полето на архитектонското образование, за еден прецизен набљудувач на современата архитектонска сцена, за претставници на новите начини на истражување, разбирање и продукција на архитектурата во „дигиталната ера“, и за архитекти-проектанти кои успеале да ги досегнат есенцијалните и безвременски квалитети во нивните архитектонски проекти низ суптилно набљудување и поврзување со локалната состојба и култура, без да се подлегне на краткотрајните дневни модни трендови.

Се разбира денес е многу лесно да се воспостави конференциска врска и да се биде присутен на многу настани каде се зборува за прашања кои се однесуваат на продукцијата и користењето на архитектонското знаење, обезбедувајќи на тој начин гостувања „од далечина“. Но, ние сè уште веруваме во важноста на непосредниот контакт, на кој пак гледаме како на платформа за учење без подучување во традиционална смисла. Платформа за најнепосреден трансфер на архитектонското знаење што ја поседува предноста на непосредното изложување на различни искуства кои ни нудат на сите во школата можност да ги одмериме нашите перформанси како наставници или како студенти, споредувајќи ги врз една поширока референцијална позадина.

Видео записите од предавањата и печатените верзии на интервјуата ги ставивме во една публикација воспоставувајќи така релација помеѓу нив, овозможувајќи им на монолозите и на дијалозите да стапат во неочекувана комуникација која ќе поттикне нови и различни начини на нивно сфаќање.

Оваа публикација, произлезена од напорите на нашите колеги Марија Мано-Велевска и Слободан Велевски, сведочи за нашата континуирана определба да им обезбедиме на студентите провокативна и предизвикувачка образовна средина која го подигнува нивото на промислување и учење на архитектурата.

Влатко П. Коробар

Во проектот *Разговори* се вовлековме, пред сè, водени од истражувачка љубопитност и ентузијазам. Уште во текот на подготовките за одбележување на шеесетгодишнината од постоењето на Архитектонскиот факултет во Скопје, преку серија гостувања и предавања на еминентни личности од глобалниот свет на архитектурата, проникнувајќи во нивните богати авторски опуси, неминовно се појави потребата да се испитаат и преиспитаат нивните дела и ставови.

Оттаму, и директно произлегоа некои од прашањата што следуваат понатаму во оваа книга, прашања кои практично ја плетат нејзината мисловна и идејна структура. Со развивањето на идејата да се создаде збирка од лични видувања за размислувањата, концептите и идеите на нашите соговорници, дојде до систематизирање на истите во три основни групи на прашања, врз кои ги темелевме и градевме нашите меѓусебени *Разговори*. Првата група на прашања ги открива индивидуалните активности на авторите во областа на архитектурата и урбанизмот; втората се интересира за нивните разбирања и гледања на современиот град и воопшто на денешното општество и култура, додека пак третата група прашања ги дава нивните размисли и визии за позицијата на архитектурата и архитектите како во праксата така и во образовниот процес.

Од друга страна, самиот наслов на книгата укажува на начинот на кој беше конципиран и воден проектот – *разговор* се однесува на заемната комуникација и споделувањето на гледишта неопходни за меѓусебно разбирање и себеподобрување.

На тој начин, иако гостувањата се одвиваа во период од неколку месеци (април-јуни, 2009 година), меѓу овие корици, седум автори добиваат можност да се соочат, да се постават еден до друг и еден наспроти друг, развивајќи своевидна дискусија.

Сметаме дека тоа е и една од придобивките на денешното време – да имаме поединечни и специфични верувања и делувања истовремено, гледишта кои нужно не се негираат туку напротив коегзистираат симултано, и го претставуваат богатството и комплексноста на денешницата. Квалитетот на материјалот што следува го гледаме токму во обединувањето на таквиот преклоп на различни ставови, притоа сепак воспоставувајќи кохерентна претстава за мислата и актуелностите во светот кои сите го делиме.

Иако сите автори ги обединува архитектурата во чии пошироки рамки тие делуваат, секој од нив на посебен и себе-својствен начин, содржината на оваа книга не е исклучиво наменета за архитекти и урбанисти, за оние кои се образувани и делуваат во тие професии; веруваме дека оваа публикација ќе биде подеднакво интересна и за сите оние што се засегнати и уште поважно инволвирани во урбаната култура на живеењето.

Се надеваме дека тоа ќе придонесе за подобро разбирање и вреднување на урбаните

феномени и архитектонските манифестации, како и за подигнување на свеста за значењето на истите и конечно, разбирање и почитување на професиите.

Во таа смисла, оваа книга треба да информира, едуцира и активира. Имено, покрај информациите што ги нуди за активностите и делата на интервјуираните автори, нивните (раз)говори и дела, исто така, не подучуваат, приближувајќи ги професиите и активностите на архитектите во општеството, а притоа предизвикуваат и еден проактивен однос, поттикнувајќи нови идеи, нови концепти, нови теми за размислување, нови разговори...

На крај, сакаме да се благодариме на нашите соговорници за времето што го издвоија да ги споделат своите гледишта на еден непосреден и пријателски начин. Покрај тоа, изразуваме голема благодарност до Архитектонскиот факултет при Универзитетот Св. Кирил и Методиј во Скопје, односно деканскиот состав предводен од проф. д-р Влатко П. Коробар кој беше идеен и програмски носител, како и главен организатор на настанот одржан во склоп на празнувањето на 60 години од постоењето на Архитектонскиот факултет во Скопје. Неговите сугестии беа присутни од самите почетоци на нашата работа и истите беа од голема помош во различните сегменти од процесот на создавањето на ова дело. Посебна благодарност искажуваме и до деканскиот тим на проф. д-р Тихомир Стојков кој срдечно ја поддржа претходно започнатата иницијатива, а притоа најде и сили и средства да го реализира издавањето на ова дело. Во оваа прилика сакаме да ѝ се благодариме на Теута Кумбараџи за одлично завршената работа на преводот и лектурата на текстовите, како и на Дамјан Момировски кој безрезервно и трпеливо ги поддржуваше нашите инсистирања и желби при графичкото обликување на изданието.

Во прилог на ова, само би додале дека постоењето на вакви примери и дела кои говорат за континуитетот на мисловниот седимент кој постои и се негува на Архитектонскиот факултет во Скопје, истовремено треба сите да не радува, но и обврзува чесно и посветено да продолжиме понатаму.

Марија Мано Велевска и Слободан Велевски

09 Јуни 2009

09 June 2009

Разговор 7: Нил Лич [НЛ] | Neil Leach [NL]

**Марија Мано Велевска [MMB] | Marija Mano Velevska [MMV]
Слободан Велевски [CB] | Slobodan Velevski [SV]**

Нил Лич е постојано заглавен во организација на своето време помеѓу авионските летови и распоредот на предавања во некои од светски највлијателните школи за архитектура. Почнувајќи од Архитектонската асоцијација во Лондон (AA London) и Универзитетите во Нотингем и Бат во неговата татковина, Обединетото кралство, па сè до школи како СЦИ-Арк (SCI-Arc), УСИ (USC), Колумбија (Columbia), Корнел (Cornell), ДИА (DIA) и многу други, тој набљудува, коментира и активно учествува во тековните архитектонски дебати ширум светот.

Образуван како архитект, тој работи како професор, куратор и писател, фокусирајќи се претежно на критичката теорија и дигиталниот дизајн. Првото (критичката теорија) вклучува книги и томови како *Ново промислување на архитектурата: Учебник по културолошка теорија* (Rethinking Architecture: A Reader in Cultural Theory), *Анестетика на архитектурата* (The Anaesthetics of Architecture) и *Камуфлажа* (Camouflage), кое е негово најново дело. Второто (дигиталниот дизајн) се огледа во објавените изданија како *што се Дизајнирање за дигиталниот свет* (Designing for a Digital World), *Дигитална тектоника* (Digital Tectonics) и *Дигитални градови* (Digital Cities) издадено 2009 за списанието АД (AD). Неговата севкупна работа ги обединува двата претходно споменати истражувачки интереси, кои се надополнуваат еден со друг. Преку напоредно поставување на своите интереси, тој го збогатува архитектонскиот дизајн со *новото научно размислување*, опфаќајќи дела како она на францускиот филозоф Жил Делез (Gilles Deleuze), и оттаму промовира нови дизајнерски техники засновани на потенцијалот кој го нудат дигиталните алатки.

Овој номад во најсовремена смисла на зборот, крстосува по полињата на културолошката и архитектонската теорија, промовирајќи ја најпрогресивната мисла во светот на архитектурата. Тој континуирано се обидува да ги постави двете едно наспроти друга, со цел да го разбере нивното влијание врз денешната архитектонска сцена.

[ММВ] Вие сте она што го нарекуваме „класично“ образуван архитект; бевте еден од главните соработници во преводот на обемното дело за архитектурата, десетте книги на Леон Батиста Алберти (Leon Battista Alberti). Што го предизвика радикалниот пресврт на Вашиот интерес кон најсовремените теоретски и дизајнерски истражувања, имено, употребата на дигиталните алатки и појавата на новите филозофски парадигми кои се однесуваат на прашањето за *новиот материјализам*? Дали е возможно да се направи одредено поврзување помеѓу Вашите претходни и сегашни интереси?

[НЛ] Јас всушност го гледам Алберти како нешто револуционерно. Најпосле, тој помогна да се револуционизира уметноста, архитектурата и многу други области во XV век. Тој, на пример, бил одговорен за кодифицирањето на пронајдокот на Брунелески за перспективата, и тој е првиот што пишувал за тоа. Исто така, тој бил еден од првите кои пишувале на новиот италијански јазик. Јас него не го гледам толку многу оддалечен од денешните современи случувања во компјутерскиот свет. Всушност, сигурен сум дека кога би бил тука, тој би бил фасциниран од овој развој. Тој, исто така, бил многу заинтересиран за структурните прашања и материјалните однесувања. Па така, би можел да го замислам близок до инженери како што е Сесил Балмонд (Cecil Balmond). Тој бил длабоко заинтересиран за односот на архитектурата кон филозофијата, социологијата и други дисциплини. Поради тоа можеби би бил близок со ликови како Мануел Де Ланда (Manuel DeLanda). За крај, би кажал дека на преводот на Алберти работев со Џозеф Рикверт (Joseph Rykwert), кој беше познат по тоа што ги толкуваше архитектурата и урбанизмот низ призмата на други дисциплини. Неговата книга, *Идејата за градот*, на пример, беше обид да се посочи на ограничувањата на современото урбано планирање (особено ширењето долж сообраќајната инфраструктура) преку споредба со класичниот модел, но, преку призмата на мислителите вон полето на архитектурата, како што се Леви Штрос (Levi-Strauss) и Фројд (Freud).

[ММВ] Во денешниов крајно материјален свет, притиснат и преоптоварен со визуелни прикази и информации, културата како да е распната помеѓу насликаниот и екранизиран американски животен стил и чудесниот свет на речиси апстрактните места скриени некаде помеѓу автопатите на Лос Анџелес. А ова е помалку или повеќе случај во светски

рамки. Како ја гледате реакцијата на архитектурата во вакво ментално и физичко хипер-реално опкружување?

[НЛ] Мислам дека рецентната архитектура (од Вентури наваму) е доминирана од постмодернизмот. Постмодернизмот ни остави во наследство генерација на такви декорирани бараки чие потекло може да се најде во Вентуриевото славење на декорираната барака во *Учејќи од Лас Вегас*. Ова ги надминува границите на *високата архитектура* и оди до изобилието со трговски центри и индустриските бараки - она што Рем Кулхас (Rem Koolhaas) го опишува како *просторни буншта* (*junk spaces*) на дваесеттиот век. Сепак, кога зборувам за постмодернизмот јас не мислам само во потесната смисла како што Чарлс Џенкс (Charles Jencks) го дефинира поимот, туку на широкиот културолошки одговор кој Фредрик Џејмисон (Fredric Jameson) и останатите го нарекуваат естетски рефлекс или културолошка состојба; постмодернизам во кој сè е сведено на прикази и потрошни добра. Оттаму на постмодернизмот може да се гледа како на естетски рефлекс кој ја привилегира сценографијата и кој се занимава со претставувањето. Тука би ги вклучил и деконструкцијата, минимализмот, па дури и она што Патрик Шумахер (Patrik Schumacher) го нарекува *параметрицизам* (иако повеќе ми се допаѓа терминот на Волф Прикс, *параметрицизам*), коишто традиционално се третираат како спротивставени на постмодернизмот, бидејќи се дел од логиката на самиот постмодернизам опседнат со сценографското. Она што гледаме дека се јавува сега - неодамнешните градби во Пекинг: Птичјото гнездо, Водената коцка и CCTV се добри примери за ова - е всушност поголем интерес за процесот наспроти претставувањето, и за перформативноста наспроти изгледот. Со други зборови, има зголемен интерес за конструктивната и енвиromенталната изведба, а со тоа и зголемена етичка свест за потребата да се гради поефикасно. Ова го гледам како славење на она што Делез и Гатари (Deleuze and Guattari) го нарекуваа *готски дух*, наспроти романскиот или класичниот дух, каде Готиката е во врска со индуктивното (bottom-up) генерирање на архитектурата - преку разбирање на силите, тековите и материјалните однесувања, за разлика од класичниот дух кој е во врска со дедуктивното (top-down) наметнување

на визуелни обрасци, како што се пропорциите.

[СВ] Пролиферацијата на мета-реалностите бара хипер-продукција на слики. Сите се обземени од опивачката моќ на сликата. Погледнете ги Емиратите! Дури и супер-познатите архитекти се во таа замка и не можат да добијат работа без да понудат нови насликани стварности, камуфлирајќи ја сопствената работа во она што Фредрик Џејмисон го именуваше *културолошка логика на доцниот капитализам*. Според претходно кажаното, дали *анестетизирањето* на реалноста е единствениот начин за справување со реалноста како таква? Или да се изразам појасно, дали архитектите треба да делуваат како креатори на слики, произведувајќи површна иконична и лого архитектура или тие треба да се вратат на еден поапстрактен, нефигуративен приод во нивната работа?

[НЛ] Ние треба да прифатиме дека живееме во свет на доцен капитализам. Како што Фредрик Џејмисон вели: „Нема простор надвор од капитализмот“. И навистина, во некоја мера може да се смета дека капитализмот ја генерира својата сопствена опозиција со цел да ја проголта. Со други зборови, анти-капиталистите се едноставно продукт на капитализмот, исто како што кампањата на Наоми Клајн (Naomi Klein) за не-лого е впишана во логиката на логото, или како што Муџи (Muji), јапонската продавница, има развиено форма на не-брендовско име за бренд. Па, архитектите не можат да го избегнат ова, иако јас би ја поддржал архитектурата базирана на процес наспрема сценографијата на постмодернизмот. Ова се правилата на играта по кои архитектите треба да играат. Дури и успешни градби, како што се Водената коцка или CCTV кои се засновани на процес неизбежно ќе бидат сведени на градски икони. Битно е архитектите да ја увидат опасноста од естетизирање на сликата. Не е дека може да има било каков излез. Работата е повеќе да се биде свесен за проблемот, и тоа е првиот чекор во справување со тој проблем. Проблемот во кој сте биле заробен станува проблем со кој вие може да се справите.

[ММВ] Промените кои се случуваат во современото општество, културата и глобалната економија очигледно се рефлектираат на постоечката изградена средина. Во таа смисла, дали треба градовите или урбаните формации да се сметаат како мирни и постојани места, или пак како нестабилна средина каде промените се нивната животна енергија, места на постојано ре-моделирање, ре-обликување, ре-воспоставување...?

[НЛ] Мит е да се верува дека може да има било какво враќање во минатото или дека сегашноста е статична. Светот е во постојана мутација. Но, секогаш ќе има потреба од архитектура која ќе обезбеди еден вид на прибежиште од неуморното мутирање на светот. Поради ова во еден од моите поконзервативни моменти напишав за потребата од *камуфлажа*; од архитектура која би обезбедила некаква форма на поврзаност и која би обезбедила некаков *естетски кожурец*. Најпосле, архитектурата, како што би рекол Делез, е составена од реципрочни опозиции помеѓу готиката и класичното. Во одредени моменти може да има смисла да се привилегира едното на сметка на другото. Но, и двете постојат. Исто така треба да внимаваме на естетиката и да разбереме дека и полето на естетиката исто така може да биде вклучено во процесите; процеси на адаптација и процеси на настанок. Но, дури и ако зборуваме за *естетски кожурци*, би требало да зборуваме за нив повеќе во смисла на привремени стратешки услови. Архитектурата би требало да е доминирана од Делезианската логика на *настанување*, а не од Хајдегеровата логика на *постоење*.

[СВ] Шеесетитте и седумдесетитте веројатно беа последниот период во кој беше направен обид за социјална и политичка ревизија. Градот како најкомплексен и апсолутен производ на општеството не беше поштеден. Всушност, новата агенда, претставувајќи ја идеологијата како алатка за корекција, беше претставена во секој обид повторно да се осмисли општеството и градот. Денеска се соочуваме со горе-долу истата нестабилност. Имено, сведоци сме на немирите за време на самитите на Г-8 против ефектите на глобализацијата и нејзиното влијание на поделбата на богатството низ светот. Сè повеќе истакнати интелектуалци ги поддржуваат политичките идеи на Новата левица. Можеби зборот *идеологија* е пресилен, но што е со самосвесноста и дизајнерскиот интегритет кога се работи за ревидирање на градовите? Дали е пазарната економија единствена или пак ни треба нов водечки принцип на колективна свест, нова дисциплина која ќе се занимава со урбаниот феномен?

[НЛ] Проблемот со големите социјални превирања од шеесеттите е во тоа што многумина од оние кои ги поддржуваа не успеаја да препознаат дека светот се променил. Всушност, голем број од оние најконзервативните денес се таканаречените „левичари од шеесеттите“ кои сакаат да веруваат

дека тие промовираат промена, но всушност одржуваат статус-кво, и често не се во никаков контакт со новите културолошки, социјални и економски хоризонти. Би рекол дека она што ни треба сега е радикално обмислување на контра-политика. Поради ова јас толку многу ги ценам пишувањата на Мануел Де Ланда. Тој нагласува дека за да се промени светот, најпрво треба вистински да го разбереме начинот на кој материјалниот свет функционира. Повеќе не можеме да прибегнуваме кон меки генерализирачки зборови како капитализам или комодификација. Наместо тоа треба да ја разбереме архитектурата на капитализмот и неговата економија. Споредено со тогашниот трендовски дискурс на херменеутиката и културолошкото толкување, кој преовладуваше во шеесеттите па сè до деведесеттите, неговиот нов пристап, *новиот материјализам*, е политички зајакнат пристап кој на некој начин ја преиспитува старата марксистичка доктрина: „Досега филозофите го толкуваа светот. Поентата е тој да се промени”.

[ММВ] Претходниот сет прашања се однесуваше на комплексностите кои произлегуваат од кризите на постмодерната култура и политичката топологија, вклучувајќи ги градовите како составен дел, но тоа исто така не води до дилемата дали архитектурата треба да се потпира на анализи и дизајн водени од инстинктот, или работата треба да е заснована на чисто научни докази, на обработени податоци, факти и бројки? Во таа смисла, дали е возможно да се избегне компјутерот како алатка која одговора на таквите барања?

[НЛ] Она што го ветува светот на компјутерите кој брзо се развива е нова критичност за архитектурата. Примарната улога на компјутерот е како алатка за пребарување, како кога го користиме Гугл (Google). Ни овозможува потемелно да ги пребаруваме можностите и често исфрла некои сосема неочекувани резултати. Но, исто така, тој нуди софистициран начин на моделирање и тестирање на одредени сценарија. Наспроти стариот аналоген свет каде можевме да правиме пресметки и можеби да примениме некои примитивни аналогни тестирачки техники, како што е воздушниот тунел, компјутерскиот свет нуди многу методи за тестирање и проценка на сценарија со алатки како што се Екотек (Ecotech) и Ансис (Ansys). Што е уште поважно, ако го користиме програмирањето и притоа во алгоритмите инкорпорираме некои перформативни правила,

тогаш не мора да се потпираме на тестирањето. Резултатите веќе ќе го дадат тоа. Како и да е, компјутерот е само алатка и функционира како протеза на човечките функции. Ова не ја исклучува можноста за креативност, туку напротив, поттикнува една нова *критичка креативност* (но, исто така, мора да се користи критички). И покрај ова, важно е да се напомене дека новата креативност е различна од старата креативност. Она што го имаме денес е нова улога за архитектот, при што архитектот не се сфаќа како старомоден Бог кој наметнува форми, туку како контролор на процесите.

[СВ] Дваесеттиот век се темелеше на конфронтации - идеолошки, филозофски или физички. Некако сè уште го имаме чувството дека овој тренд продолжува и денес, и покрај тоа што технолошкиот успех што нашата цивилизација го постигна продолжува понатаму, надминувајќи се „секој понеделник наутро“. Изгледа дека теоријата и праксата сè уште се потпираат на спротивставености, без разлика дали зборуваме за терестријално наспроти номадско општество или архитектура на појавност наспроти архитектура на процеси, и урбанизам заснован на дедуктивен (top-down) наспроти индуктивен (bottom-up) пристап... Дали е возможно да се сменат дуалитетите во дијалектиката со цел да се справиме со ново-појавените картографии и интензитети во Делезианска смисла на двата термина? Која е можноста што дигиталните алатки ја обезбедуваат, во смисла на вклучување на различни дисциплини и полето на знаење кое го покриваат?

[НЛ] Ова е едно од најзаплетканите подрачја кај Делез - прашањето на *реципрочна претпоставка*, или она што изгледа дека се приближува до концептот на дијалектиката. Делез е против концептот на бинарни опозиции и оттаму го отфрла концептот на дијалектиката. Па сепак, *реципрочната претпоставка* изгледа дека се приближува до концептот на дијалектиката. Еднаш слушнав коментар од Брајан Масуми (Brian Massumi) во кој тој тврди дека она што изгледа дека се подразбира под реципрочна претпоставка е евакуацијата на просторот помеѓу два термина и наместо тоа фокусирање на „шалтањето“ помеѓу овие два термина. Но, јас не би сакал да се изгубам во таа дебата. Наместо тоа, би укажал на фактот дека интензивното размислување секогаш претпоставува екстензивно размислување, исто како што

детериторијализацијата претпоставува територијализација. Поентата е, како што Де Ланда еднаш кажа, да се признае дека во даден момент треба да се привилигира одреден термин на сметка на друг, со цел да се парира на доминацијата на другиот. Затоа, после нагласокот на појавноста во постмодернизмот, ние мораме да го привилегираме размислувањето базирано на процеси. А компјутерот помага во ова.

[СВ] Комплексноста претставена со само-организирачки матрици на однесување често се употребува како објаснувачки модел за разбирање на повеќеслојните процеси во урбаните конгломерации. Можат ли дигиталните симулации да ни помогнат да го рабереме евидентниот физички и демографски урбан развој?

[НЛ] По мое мислење, има два различни пристапи кон комплексноста во рамките на дигиталното размислување. Првиот, гледа како комплексните системи почнуваат да се само-организираат (тука се мисли на анализата на Рем Кулхас на очигледниот хаос во Лагос), и вториот, гледа како едноставните правила водат кон комплексни системи. (Овде може да размислуваме за целуларни автомати или за логиката на емергенцијата). Јас тежнеам кон вториот во мојата неодамнешна книга и изложба на тема *Интелигенцијата на групата (Swarm Intelligence)*, и тој пристап ја води мојата работа во студиото *-урбанизмот на групните системи (swarm urbanism)*. Како што е забележано во *Интелигенцијата на групата*, оваа логика е употребена, не само за да се разбере урбаниот раст и човековите однесувања, туку и за да се разберат низа други прашања како што се: функционирањето на економијата (како во работата на Кевин Кели/Kevin Kelly), до филозофски, социјални (Негри/Negri и Хард/Hardt) и научни прашања (како во работата на Марко Дориго/Marco Dorigo и Гај Тераулаз/Guy Theraulaz). Оттаму тоа има позитивна улога во многу дисциплини. Но, важно е да се разбере дека постојат две форми на пресметување - материјално пресметување и дигитално пресметување. Градот е веќе форма на материјално пресметување, и е неизмерно посоефицициран од симулацијата која дигиталното пресметување може да ја понуди. Исто така, важно е да се напомене дека пред да можеме да симулираме форми на градот, мора прво недвосмислено да ги моделираме процесите на носење одлуки кои

стојат зад овие форми.

[СВ] Мануел Де Ланда ја истакнува важноста на симулацијата на системи од повеќе единки (multi-agent systems), користејќи ги дигиталните технологии со цел да ни помогне да ги анимираме истражувањата и аналитичката активност. Според Вас, дали е возможно да се набљудуваат нивните комбинаторички потенцијали како дијаграмската алатка - апстрактна машина (abstract machine) која е доволно моќна да се справи со дизајнерските процеси?

[НЛ] Мислам дека веќе одговорив на ова прашање погоре. Но, дозволете едноставно да додадам дека има два начина на употреба на компјутерите денес - како моделирачка алатка и како генеративна алатка. Параметрискиот дизајн во најголема мера е старомодна моделирачка алатка и вистинскиот потенцијал лежи во употребата на алгоритмите како генеративна алатка. Еве што напишав во последниот параграф од критиката на параметрицизмот за каталогот на Архитектонското биенале во Пекинг:

“Секако, она што општата употреба на сметачите го ветува, не е само нов стил, туку еден радикално нов начин на приоѓање кон дизајнот, при што вметнуваме нови компутациски техники во еволутивни и новонастанати системи каде негуваме системи, и ги тестираме во реално време, така што дијаграмот станува реалност и реалноста е дијаграм. На формата треба да се гледа како на прилично ирелевантна во рамките на овој нов хоризонт. Наместо тоа, треба да се фокусираме на поинтелигентни и логични дизајнерски процеси. Логиката треба да биде новата форма“.

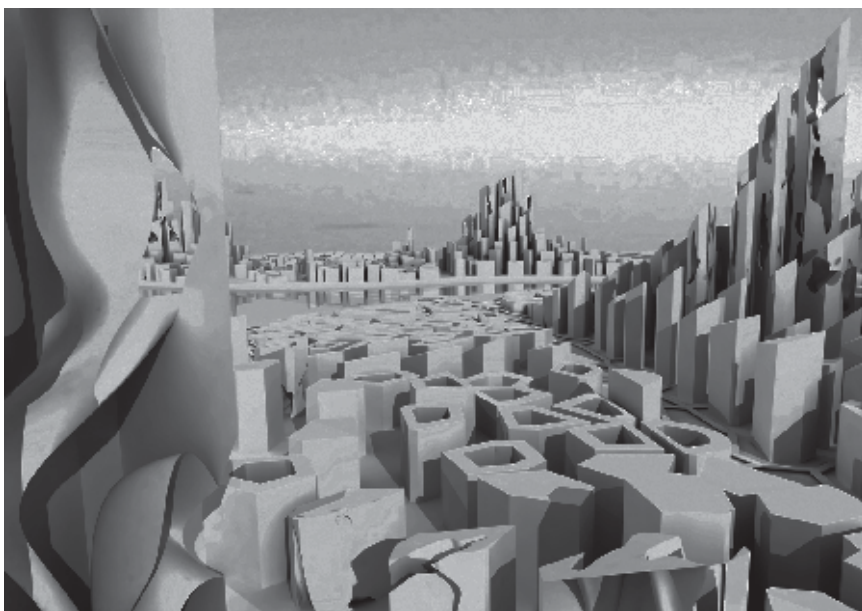
[СВ] Сите сме свесни за глобализациските процеси ширум светот манифестирани преку влијанието кое пазарната економија сè уште го има врз материјалниот свет, вклучувајќи го неговиот културен простор и интелектуалните концепти. Земајќи ги предвид последните финансиски превирања, дури и во најбогатите економии, некако „сè што е цврсто се стопи во дим“. Претходно вкоренетите принципи и интегритет очигледно бледнеат. Каде би била позицијата на архитектот и архитектонската професија во овој контекст?

[НЛ] Не мислам дека неодамнешните финансиски превирања се толку изненадувачки. Впрочем, се стремам кон тоа да ја следам економската анализа на Кевин Кели (Kevin Kelly) во смисла дека *логиката на групата*

(swarm logics) е „излезена вон контрола“. Она што е за мене изненадувачко е колку архитектите се отпорни на промени. Архитектите сакаат да мислат дека се револуционери, но кога ќе дојде до тоа тие се често длабоко конзервативни суштества. Во моментов има многу работа, но таа е во Кина. Изненадувачки е колку малку архитекти се спремни да направат радикален културолошки скок и да отидат во Кина да најдат работа, иако многу водечки архитектонски практики (ЗХА, ОМА, МВРДВ, УН Студио итн.) се лоцираа таму. Треба да го следиме Рем Кулхас. „Одете на Исток“!

[ММВ] Со оглед на тоа што сте многу посветен на едукацијата на новите генерации архитекти и сте инволвирани во можеби најсовремените и најавангардни школи за архитектура во светот, дали може да ни го кажете вашето мислење за улогата на архитектонското образование во процесот на профилирање на новите генерации архитекти? Што би требало да бидат нашите главни интереси и фокуси во процесот на едукацијата?

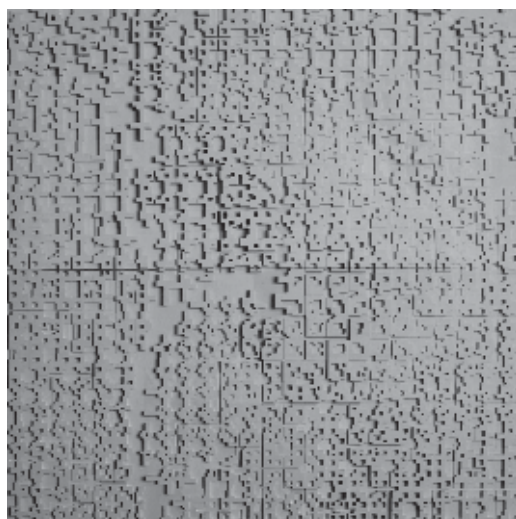
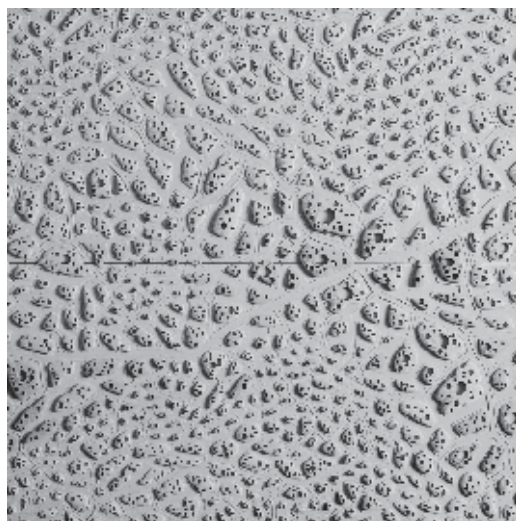
[НЛ] Често сум разочаран од архитектонското образование, од аспект што често останува статично и нема допир со интересите на материјалниот свет. Во моментов, на пример, образованието многу заостанува, во смисла на опремување на студентите со неопходни компутациски вештини кои се потребни за успешно да се функционира во овој свет. Ме погоди, на пример, еден коментар од Ларс Хаселгрен (Lars Hesselgren) ,тогаш во КПФ (KPF), каде тој тврди дека едноставно не може да најде доволно кандидати со дипломи од областа на генеративните компоненти за да ги вработи во своето биро. Професорите се често фатени во временски дисконтинуитет како резултат на идеите кои ги апсорбирале кога тие самите поминувале низ образованието, и не сфаќаат дека светот значително се сменил. (Се сеќавам на приказната за еден професор кој на времето бил многу популарен и кој си ги имал стокмено своите предавања. Кога забележал дека на предавањата било речиси празно, тој искоментирал: „Не разбирам. Ги предавам сосема истите лекции како и пред 25 години“). Проблемот често лежи во неусогласеноста помеѓу студентите и професорите. Гледам дека најголемата пресвртница не била социјалната револуција од 1968, туку неодамнешната технолошка



**Термит урбанизам, студентски проект, Универзитет на Јужна Калифорнија, Лос Анџелес
(предавање на Нил Лич во Скопје, јуни 2009)**

Termite Urbanism, student project, University of Southern California, Los Angeles
(Neil Leach lecture in Skopje, June 2009)

револуција. Ова произведе генерација на *мутанти*, кои успешно се имаат прилагодено на новиот технолошки хоризонт. За разлика од нив, нивните професори се често заглавени во минатото. Можеби предизвик за професорите на денешницата е да не се ни обидуваат да ја разберат оваа *мутант генерација*, и секако да не се обидуваат да ги *подучуваат* нешто на старомоден педагошки начин, туку наместо тоа да ја признаат разликата, и да им постават предизвици кои ќе им овозможат на студентите да се учат самите себеси на начин кој изгледа релевантен за нив самите. Лично, јас отсекогаш сум чувствувал дека имам научено повеќе од моите студенти, отколку што тие имаат научено од мене.



**Морфогенетски урбанизам, модел на соседство, Берлаге Институт
(предавање на Нил Лич во Скопје, јуни 2009)**

Morphogenetic Urbanism, neighbourhood model, Berlage Institute
(Neil Leach lecture in Skopje, June 2009)